

มีป่า มีชีวิต
ด้วยเศรษฐกิจ
พอเพียง

กรมป่าไม้

กลุ่มโครงการพระราชดำริและกิจการพิเศษ
สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 9 (ชลบุรี)

“...คำว่าพอเพียง มีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้ของเท่านั้น แต่มีความหมายว่าพอมีพอกิน... พอมีพอกินนี้ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง...”

“... พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ้งเฟ้อ แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ...”

“...Self-Sufficiency นั้น หมายความว่า ผลิตอะไร มีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง...”

“...คนเราถ้าพอในความต้องการ มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็ เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิด อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข...”

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๑

ป่า. มิซังด. ดงเบญจรงค์พองพียง

ชีวิตกับป่าไม้

ในอดีตที่ผ่านมา ประเทศไทยเคยเกิดภัยการ
ป่าไม้อยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ แต่ก่อนหากเราต้องการสิ่งใด ๆ
ก็สามารถเดินเข้าไปหาจากในป่า เนื่องจากป่ามีสารพัดสรรพสิ่ง
ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ป่าไม้ยังเป็นเสมือนบ้าน
ที่อบอุ่นและสุขสบาย เพราะช่วยรักษาสมดุลของธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อม ด้วยการควบคุมสภาพดินฟ้าอากาศ กำบระ
ลมพายุ ป้องกันบรรเทาอุทกภัย ป้องกันการพังทลายของ
หน้าดิน เป็นแหล่งดูดซับเก็บกักน้ำก่อนกำเนิดเป็นต้นน้ำลำธาร
เป็นแหล่งศึกษาวิจัย และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของมนุษย์
นอกจากนี้ ในดินป่ายังมีสัตว์ป่านานาชนิดซึ่งมีประโยชน์
ต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ได้แก่ การรักษาสมดุลของ

ระบบนิเวศในลักษณะสายใยอาหาร เป็นอาหารของมนุษย์และสัตว์อื่น ช่วยแพร่กระจาย
พันธุ์พืช ควบคุมแมลงและศัตรูพืช มูลและซากเป็นปุ๋ย ป่าไม้ยังมีส่วนสำคัญในการช่วยลด
ภาวะโลกร้อนด้วยการเป็นแหล่งดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ และผลิตก๊าซออกซิเจน
มีการศึกษาพบว่า ต้นไม้ที่ขึ้นหนาแน่นในพื้นที่ประมาณ ๑ ไร่ จะสามารถดูดซับก๊าซคาร์บอน
ไดออกไซด์ได้ ๑๐๐ กิโลกรัม/ชั่วโมง และคายก๊าซออกซิเจน ๕๐๐ กิโลกรัม/ชั่วโมง นอกจากนี้
ป่าไม้ยังมีความสำคัญในด้านการเป็นแหล่งพันธุกรรมที่หลากหลาย เป็นต้น ดังนั้น จึงนับว่า
ป่าไม้ให้คุณประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่มวลมนุษย์อย่างมีอภิประเมินมูลค่าได้

เศรษฐกิจที่ไม่พองพียงกับสินค้าที่หายไป

ปัจจุบัน สภาพสังคมที่เน้นการขยายตัวทาง
เศรษฐกิจ และการพัฒนาด้านวัตถุเป็นหลัก ทำให้
ผู้คนมีความจำเป็นต้องใช้จ่ายมากขึ้น การพัฒนาที่
เน้นการเพิ่มผลผลิตการเกษตรโดยการปลูกพืชเชิงเดี่ยวและการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพื่อ
เพิ่มรายได้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้พื้นที่ป่าลดลงอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับจำนวนประชากร

ในประเทศที่เพิ่มขึ้น ทำให้มีความจำเป็นคือต้องใช้พื้นที่ป่าในการดำรงชีวิตมากขึ้น ทั้งในลักษณะของการเป็นที่อยู่อาศัย การตัดไม้เพื่อการค้าและการใช้สอยในครัวเรือน การบุกรุกแผ้วถางป่าเพื่อทำการเกษตร โดยเฉพาะไฟป่าที่เกิดจากการเผาของมนุษย์ทำลายป่าเป็นพื้นที่มหาศาลในแต่ละปี รวมถึงการกว้านซื้อและพยายามเปลี่ยนพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น สถานพักผ่อนตากอากาศ สนามกอล์ฟ เป็นต้น นอกจากนี้ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของรัฐ ได้แก่

การสร้างเขื่อน การตัดถนน และการเดินสายไฟแรงสูงก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการทำลายพื้นที่ป่า หรือทำให้สภาพป่าเสื่อมโทรมลง ไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนดังแต่ก่อน และไม่ว่าจะด้วยวิธีพื้นที่ป่าเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ไปเพียงใดก็ตาม ก็ไม่เคยรู้สึกว่าเป็นเพียงพอลักที่

แม้ว่าป่าไม้จะเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถปลูกทดแทนได้ แต่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยกลับต้องสูญเสียพื้นที่ป่าไปแล้วประมาณ 64 ล้านไร่ หรือเฉลี่ยประมาณ 1.36 ล้านไร่ต่อปี แต่กลับสามารถปลูกทดแทนได้เฉลี่ยเพียงปีละประมาณ 3 แสนไร่ เท่านั้น เพราะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เราเคยมีพื้นที่ป่าอยู่ถึง 53.3 X ของพื้นที่ประเทศ หรือประมาณ 171 ล้านไร่ แต่จากข้อมูลในปี 2551 พบว่า ประเทศไทยคงเหลือพื้นที่ป่าเพียงร้อยละ 33.44 X ของพื้นที่ประเทศ หรือประมาณ 107 ล้านไร่ เท่านั้น (กรมป่าไม้, 2554)

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยก็เคยมีป่าผืนใหญ่ มีเนื้อที่มากกว่า 5 ล้านไร่ ซึ่งเรียกว่า "ป่าพนมสารคาม" ครอบคลุมพื้นที่ร้อยละ 5 จังหวัด ได้แก่ ชลบุรี ฉะเชิงเทรา สระแก้ว ระยอง และจันทบุรี แต่ปัจจุบันกลับมีเนื้อที่ลดลงจนแม้เมื่อรวมกับพื้นที่ป่าในส่วนอื่น ๆ แล้วก็ตาม จะเหลือป่าสมบูรณ์อยู่เพียงประมาณ 5.02 แสนไร่ หรือคิดเป็นประมาณ 21.01% ของพื้นที่ทั้งหมดเท่านั้น

ปมเรื่อง: ไพรเมจกับการถูกบุกรุกสิ่งแวดล้อม

ป่าสด คุณภาพชีวิตหดหาย

การลดลงของพื้นที่ป่าก่อให้เกิดปัญหาต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม เพราะส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ทั้งดิน น้ำ อากาศ สัตว์ป่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวและความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเราในที่สุด ตัวอย่างเช่น ในฤดูแล้งจะเกิดความแห้งแล้งเนื่องจากไม่มีพื้นที่ป่าไม้ที่จะดูดซับและเก็บกักน้ำ ทำให้น้ำหล่อเลี้ยงลำธารมีน้อยลงหรือแห้งขอด ซึ่งจะส่งผลต่อการเกษตรกรรมของชุมชนท้องถิ่น แต่เมื่อถึงฤดูฝน พื้นที่ที่ไม่มีเรือนยอดต้นไม้ปกคลุมจะทำให้เม็ดฝนตกกระทบหน้าดินโดยตรง เกิดปริมาณน้ำไหลบ่ามากจนระบายน้ำไม่ทัน กลายเป็นอุทกภัยและดินถล่มตามมา ส่วนในระยะยาวดินจะขาดความอุดมสมบูรณ์เนื่องจากหน้าดินถูกชะล้างพังทลายไปหมด ขณะเดียวกันตะกอนดินที่ปนเปื้อนอยู่ในแหล่งน้ำจะส่งผลให้คุณภาพน้ำต่ำลงจนไม่สามารถนำมาใช้อุปโภค บริโภคได้ ความรุนแรงขึ้นของแหล่งน้ำจะส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นทั้งอาหารและแหล่งประมงเลี้ยงปากท้องของคนในท้องถิ่น การตัดไม้ทำลายป่ายังมีส่วนต่อภาวะโลกร้อน เนื่องจากทำให้เกิดการปลดปล่อยธาตุคาร์บอนออกมาในรูปก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่สะสมอยู่ในดินและต้นไม้จำนวนมาก นอกจากนี้ พื้นที่ป่าที่สูญเสียไปจะสร้างความหลากหลายทางชีวภาพลดลง ซึ่งอาจทำลายชีวิตพันธุ์ที่อาจใช้เป็นตัวยาสัญชาติในอนาคต โดยไม่สามารถเรียกคืนมาได้

ดินฟ้าอากาศของภาคอีสาน

ดินป่าที่หายไปหรือเสื่อมโทรมลง ยังหมายถึงการสูญเสียแหล่งปัจจัยในการดำรงชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่รอบผืนป่านั้น ทั้งแหล่งอาหารสมุนไพร แหล่งไม้ใช้สอย ไม้ฟืน ไม้มีค่าและสัตว์ป่าหลายชนิดอาจหายไปจากผืนป่าไม่มีราคาแพงขึ้นเนื่องจากหายาก เกือบทุกอย่างที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตไม่สามารถหาได้จากป่าอีกต่อไป

ป่าป่าเพื่อปลูก

เมื่อสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมจนทำการเกษตรไม่ได้ผล และเกิดภัยธรรมชาติบ่อย ๆ ทำให้ประชาชนในชนบทต้องอพยพย้ายถิ่นเข้าไปแออัดหาเลี้ยงชีพในเมือง เกิดเป็นปัญหาสังคม ขณะที่บางคนตัดสินใจลักลอบตัดไม้มีค่าขาย หรือรับจ้างนายทุนจนถูกจับกุมดำเนินคดี หนี้สินและความยากจนทุกข์เข็ญจึงเกิดขึ้นตามมา คุณภาพชีวิตจึงมีแต่จะตกต่ำลงเรื่อย ๆ

ชุมชนที่จำเป็น

การพัฒนาที่มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลง โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ ทำให้สังคมขาดความสมดุลและยั่งยืน ซึ่งการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืนนั้น ควรต้องมุ่งเน้นการพัฒนาในแบบองค์รวม โดยมองถึงความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งต่าง ๆ อันจะส่งผลต่อการพัฒนาอย่างรอบด้าน เช่น เมื่อไม่มีป่าก็อาจไม่มีน้ำกิน น้ำใช้ หรืออาจเกิดน้ำท่วม ผลผลิตการเกษตรตกต่ำ ประชาชนขาดรายได้และยากจนลง จึงต้องสร้างความสมดุลด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นด้วยโดยไม่ทำลายป่าไม้หรือสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยให้มีป่าไม้ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ไว้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไปโดยไม่หมด โดยมุ่งเน้นการสร้างสมดุลใน 3 มิติ ได้แก่ 1) สังคม 2) เศรษฐกิจ และ 3) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยทุกด้านล้วนสัมพันธ์กันและเกี่ยวเนื่องกัน

เศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหนึ่งในแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานเป็นปรัชญาในการดำรงชีวิตที่ยึดหลักความพอเหมาะพอดี และไม่ประมาท โดยยึดแนวทางปฏิบัติตนของประชาชนในทุกกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลางและพอเพียงโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพร้อมผลกระทบบางอย่าง อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติในทุกกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสมในการดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้พร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ทางสายกลาง

ความรู้

รอบรู้ พยายาม อดทนอดกลั้น

คุณธรรม

ซื่อสัตย์สุจริต อดทนอดกลั้น สติปัญญา ระเบียบ

ดำเนิน

เศรษฐกิจ/สังคม/สิ่งแวดล้อม/วัฒนธรรม

สมดุล/พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง

หลักสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่

1. พอมีพอกิน ปลุกพืชสวนครัวไว้กินเองบ้าง ปลุกไม้ผลบ้าง พอที่จะมีไว้กินเองในครัวเรือน หากมีเหลือจึงขาย

2. พออยู่พอใช้ ทำให้บ้านน่าอยู่ ใช้สารเคมีให้น้อย หรือใช้แต่ของที่ เป็นธรรมชาติ ซึ่งจะทำให้สุขภาพเราดีขึ้น และรายจ่ายลดลง (ประหยัดค่ารักษาพยาบาล)

3. พอออกพอใจ เราคือรู้จักพอ รู้จักประมาณตน ไม่ใคร่อยากใคร่มีเช่นผู้อื่น เพราะจะหลงคิดกับวัตถุ ปัญหาจะไม่เกิด

ในการจะใช้ชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เราควรต้องรู้จักการดำรงตนให้อยู่ในความพอดี 5 ประการ ได้แก่

1) **ความพอดีด้านจิตใจ** ต้องมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี มีความเอื้ออาทร รู้จักการประนีประนอม และนึกถึงผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

2) **ความพอดีด้านสังคม** ต้องมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้รักสามัคคี และสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวและชุมชน

3) **ความพอดีด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม** ต้องรู้จักใช้และจัดการอย่างชาญฉลาดและรอบคอบ รวมทั้งการรู้จักเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดความยั่งยืนอย่างสูงสุด

4) ความพอดีด้านเทคโนโลยี ต้องรู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมสอดคล้องต่อความต้องการและสภาพแวดล้อม พยายามพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาท้องถิ่นก่อน ตลอดจนเป็นเทคโนโลยีที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับคนหมู่มาก

5) ความพอดีด้านเศรษฐกิจ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ค่าระชิวิตอยู่อย่างพอควร พออยู่ พอกินตามอัธยาศัย และฐานะของตน

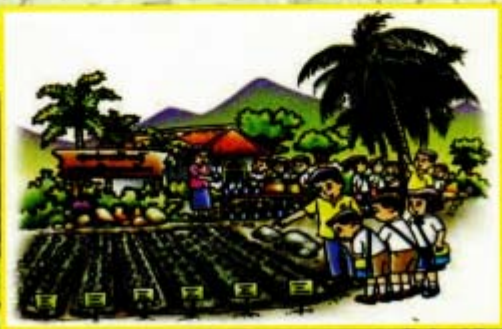
เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถนำมาปรับใช้กันท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน อันเนื่องมาจากลักษณะที่สำคัญและสัมพันธ์กัน ได้แก่

1) คำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสนองความต้องการในปัจจุบัน โดยไม่ส่งผลกระทบต่อความต้องการในอนาคต

2) คำนึงถึงความเป็น "องค์รวม" คือ มองว่าการจะกระทำสิ่งใดควรต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับสิ่งอื่น ๆ

3) คำนึงถึงเทคโนโลยีและองค์ความรู้จำเป็นไปในทางสร้างสรรค์และถือประโยชน์อย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น

เศรษฐกิจพอเพียง : คนอยู่กับป่าได้อย่างยั่งยืน

การอนุรักษ์ป่าไม้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ทุกคนสามารถทำได้เพราะว่าจริง ๆ แล้วเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวของเรา ตัวอย่างที่ชัดเจนหากบ้านไหนไม่มีต้นไม้หรือดอกไม้ ก็จะต้องดูแลและเที่ยวเฉา การใช้ชีวิตอยู่กับป่าไม้ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบมีความพอเพียงจะทำให้คนเรายู้อย่างสบาย ไม่เคียดแค้น มีความสุขกาย สุขใจ ต่างคนต่างมีน้ำใจมีอะไรก็แบ่งปัน กินอย่างพอดี ทำอะไรก็ให้พอดี สิ่งทีออกมาก็จะเพียงพอกับตัวเราและครอบครัว ไม่ใช่ไปรบกวนใคร การอยู่อาศัยพอใช้ไม่พยายามแสวงหาสิ่งที่เกินเลย เช่น บุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อให้ตนเองมีที่ดินมาก ๆ ด้วยความโลภก็จะมีเรื่องทุกขใจ เนื่องจากไม่ได้ทำผิดกฎหมาย และไม่ได้เอาวัดเขาเปรียบผู้อื่นซึ่งอยู่อย่างเคารพกฎหมายและกฎ กติกาสังคม เราก็จะสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

แนวทางที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไว้เพื่อใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนจำเป็นต้องรู้จักความพอดีในการใช้และจัดการให้เกิดความยั่งยืน ตามหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ 1) การรู้จักใช้และจัดการอย่างชาญฉลาดและรอบคอบ และ 2) การเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดความยั่งยืนอย่างสูงสุด

ตัวอย่างวิธีการจัดการพื้นที่ของเราให้เพียงพอกับการใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มศักยภาพโดยไม่จำเป็นต้องบุกรุกป่าและไม่ทำลายสมดุลของสิ่งแวดล้อม โดยการ

ประยุกต์หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ หลักการปลูกป่า 3 อย่าง
ได้ประโยชน์ 4 อย่าง และการจัดพื้นที่ระบบวนเกษตร (agroforestry)

1. การปลูกป่า 3 อย่าง ได้ประโยชน์ 4 อย่าง

เป็นอีกหนึ่งแนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้คนอยู่ร่วม
กับป่าได้ ด้วยทรงตระหนักถึงความจำเป็นในการตั้งพิพาทกันของคนและป่า
เพื่อให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน โดยการประยุกต์หลักการของเศรษฐกิจ
พอเพียงให้เข้ากับการจัดการป่าไม้เพื่อการใช้สอยในครัวเรือนอย่างเพียงพอและ
ไม่ทำลายระบบนิเวศ หลักการคือการปลูกป่าเพื่อให้พออยู่ พอกิน พอใช้ และเป็น
ประโยชน์ต่อระบบนิเวศ รวมทั้งสร้างความสมบูรณ์และก่อให้เกิดความหลากหลาย
ทางชีวภาพในพื้นที่ป่า

คำว่า "ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง" หมายถึง ป่าไม้ที่ปลูกนั้นสมควร
ที่จะปลูกแบบป่าไม้ใช้สอยและไม่พิน เช่น สะเดา สีสียด ไม้ หวาย และไม้
โตเร็วต่าง ๆ ป่าสำหรับไม้ผล เช่น มะม่วง กระท้อน สลอบทอง พืชผักสวนครัว
ต่าง ๆ และป่าสำหรับไม้เศรษฐกิจ เช่น ประดู่ แดง ชิงชัน โดยสามารถให้
ประโยชน์ได้ถึง 4 อย่าง คือ หนึ่งเป็นอาหาร สองคือด้านเศรษฐกิจครัวเรือน
สามเป็นไม้ใช้สอย และสี่คือการช่วยอนุรักษ์ดินและสิ่งแวดล้อม ไม้ทั้งสามอย่าง
ที่ปลูกนั้นควรต้องเป็นไม้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งมีความเหมาะสม สามารถปรับตัว
และเจริญเติบโตได้ดีในพื้นที่นั้น

นอกจากนี้ เรายังสามารถประยุกต์เทคนิคการปลูกไม้ 5 ระดับ มาใช้
ในการปลูกแบบผสมผสานในพื้นที่เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดเต็มศักยภาพ
ตัวอย่างเช่น

ไม้ระดับสูง เช่น ตะเคียน ยางนา มะค่าโมง สะตอ มะพร้าว

ไม้ระดับกลาง เช่น ผักหวานป่า ติ้ว ขะม่วง หลุม กัลฉวย

ไม้พุ่มเตี้ย เช่น ผักหวานบ้าน มะนาว รวมทั้งไม้เถาเกาะ เช่น
เสาวรส พริกไทย

ไม้เลื้อยดิน เช่น ผักเสี้ยน มะเขือเทศ สะระแหน่ แดงโม

ไม้หัวใต้ดิน เช่น ช่า ตะไคร้ โห่ล เมือก มัน บุก กระวาน กลอย

2. การจัดการพื้นที่ระบบวนเกษตร

เป็นการจัดการพื้นที่โดยการจัดระบบการปลูกต้นไม้เพื่อให้ผลทางเศรษฐกิจ
และรักษาสีเขียวตลอดมาอย่างต่อเนื่อง โดยนำเอาหลักการความยั่งยืนของ
ระบบป่าธรรมชาติ มาเป็นแนวทางในการทำการเกษตร ให้ความสำคัญเป็น
อย่างสูงกับการปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผล และไม้ใช้สอยต่างๆ ให้เป็นองค์ประกอบ
หลักของไร่นา ผสมผสานกับการปลูกพืชขึ้นสำงที่ไม่ต้องการแสงแดดมาก หรือ
ได้อาศัยร่มเงา และความชื้นจากการที่มีพืชขึ้นบนชั้นปกคลุม รวมทั้งการจัด
องค์ประกอบการผลิตทางการเกษตรให้มีความหลากหลายของชนิดพืชและสัตว์

ในระบบนี้จะมีการปลูกไม้ยืนต้นควบคู่กับการทำเกษตรกรรมต่าง ๆ เช่น
การปลูกพืชสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงผึ้ง รวมถึงการปลูกไม้ผลหลายชนิด
คลุกกันในพื้นที่ขนาดเล็ก หรืออาจจัดการในรูปแบบสวนหลังบ้านและอาจรวมกัน

เป็นแบบหลายครอบครัวเป็นหมู่บ้านวนเกษตร เช่น บ้านศิริวงศ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากนี้ยังสามารถนำมาใช้ในพื้นที่ลาดชันสำหรับการปลูกเป็นแนวขอบเขาเพื่อเป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำ

รูปแบบของวนเกษตรจะแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น และสภาพพื้นที่ โดยสามารถแบ่งเป็นหลายประเภท ดังนี้

1. วนเกษตรแบบบ้านสวน มีต้นไม้และพืชผลหลายชั้นความสูง โดยปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น สมุนไพร และพืชผักสวนครัวในบริเวณบ้าน
2. วนเกษตรที่มีต้นไม้แทรกในไร่นาหรือทุ่งหญ้า เหมาะกับพื้นที่ซึ่งมีลักษณะสูง ๆ ต่ำ ๆ โดยปลูกต้นไม้เสริมในที่ที่ไม่เหมาะสมกับพืชผล เช่น ที่เนินหรือที่ลุ่มน้ำขัง และปลูกพืชในที่ราบหรือที่สม่ำเสมอ

3. วนเกษตรที่มีต้นไม้ล้อมไร่นา เหมาะกับพื้นที่ไร่นา ซึ่งมีลมแรงพืชผลได้รับความเสียหายจากลมพายุอยู่เสมอ จึงต้องปลูกต้นไม้เพิ่มความชุ่มชื้น บังแดดบังลมให้กับผลที่ต้องการร่วมเช่าและความชื้น

4. วนเกษตรที่มีแถบต้นไม้และพืชผล สลับกัน เหมาะกับพื้นที่ที่มีความลาดชัน เป็นแนวยาวน้ำไหลชะหน้าดินมาก แถบต้นไม้ซึ่งปลูกไว้สองถึงสามแถวสลับ กับพืชผลเป็นช่วง ๆ ชวางความลาดชัน จะช่วยรักษาหน้าดิน และในระยะยาว จะทำให้เกิดอินบั้นดินแบบธรรมชาติ ให้กับพื้นที่สำหรับแถบพืช อาจมีความ กว้าง 5-20 เมตร ตามความเหมาะสม ของพื้นที่

๕. วนเกษตรที่ใช้พื้นที่หมุนเวียนปลูกไม้ยืนต้น พืชผล และเลี้ยงสัตว์ เหมาะกับพื้นที่ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ซึ่งมีพื้นที่พอที่จะปลูกพืชผลเป็นแปลง หมุนเวียน โดยมีแปลงไม้ยืนต้นร่วมกับการเลี้ยงสัตว์แบบหมุนเวียนเพื่อฟื้นฟูดิน ระบบวนเกษตรเป็นอีกหนึ่งระบบของการจัดการพื้นที่ให้เกิดความยั่งยืน โดยได้ทั้งเศรษฐกิจครัวเรือน จากการผลิตไม้ผล พืชอาหาร การเลี้ยงสัตว์ ให้พอเพียงกับการใช้สอยในครัวเรือน เมื่อเหลือก็สามารถขายได้ ขณะเดียวกัน ไม้ป่าที่ปลูกเมื่อโตก็สามารถตัดใช้สอยหรือขายได้เช่นกัน และยังช่วยอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมได้อีกด้วย จึงเป็นการจัดการพื้นที่ให้เกิดประโยชน์เต็มศักยภาพ และยั่งยืนภายใต้วิถีชีวิตที่พอเพียงในอีกทางหนึ่ง

คนกับป่าสามารถจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุลและยั่งยืนหากมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า และมีการจัดการที่ดีภายใต้วิถีชีวิตที่พอเพียงตามที่กล่าวมาแล้ว การมีโอกาสได้ใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่ดีล้วนแต่เป็นยอดปรารถนาของคนเรา แต่ควรต้องตระหนักว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เนื่องจากธรรมชาติ ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมรวมทั้งสิ่งมีชีวิตทุกชนิดล้วนแต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่อง และต่างก็ล้วนต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเพื่อสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นแก่ระบบนิเวศ ที่แห่งใดมีความสมดุล ที่แห่งนั้นย่อมมีความสงบ สันติ และมีชีวิตที่เป็นสุข

“มีป่า มีชีวิต ด้วยเศรษฐกิจพอเพียง”

บรรณานุกรม

กรมป่าไม้. 2555. สถิติป่าไม้ ปี พ.ศ.2553 (2010). แหล่งที่มา :

<http://forestinfo.forest.go.th/55/content.aspx?id=147>. 15 มิถุนายน 2558.

กลุ่มยุทธศาสตร์พัฒนาการเกษตร. 2553. โครงการพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง. เอกสารผ่านพิภ. สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดชลบุรี. จังหวัดชลบุรี.

โกลด์ แพรททอลล์. ไบรระบุปี. ชุมชนในป่า. : หนังสือองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสครบรอบ 48 ปีแห่งการสถาปนา 2490 - 2538. หน้า 278 - 291.

ชุบ เข็มมาศ. ไบระบุปี. ป่าไม้ในเมือง. : หนังสือองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสครบรอบ 48 ปีแห่งการสถาปนา 2490 - 2538. หน้า 266 - 277.

มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน. 2554. วนเกษตร. แหล่งที่มา : <http://sathai.org/th/about-sath/sa-pattern/item/68-agroforestry-farming.html>. 17 มิถุนายน 2556.

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์. 2552. ปลุกป่าแก้จน ปลุกคนเพื่อปลูกป่า. บริษัท ทวีวัฒน์การพิมพ์. กรุงเทพฯ.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2555. เศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาอันเนื่องแนวทางการดำรงชีวิต. เอกสารเผยแพร่. สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. กรุงเทพฯ.

ที่ปรึกษา

นายสมคิด แก้วไทรทองน

ผู้อำนวยการสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๑ (ชลบุรี)

ผู้จัดทำ

1. นายรุ่งรักษ์ ปิ่นวนิชย์กุล นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ
2. นางสาวสุธิตา วิจารณ์บุตร นักวิชาการป่าไม้ปฏิบัติการ
3. นางฐิติยา สมคะเณย์ เจ้าพนักงานธุรการ
4. นางสาวแก้วกานต์ กัญญา เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล

พิมพ์ที่ กรมศิลปากรพิมพ์ 108/15 ถนนอัคนีวาต

ตำบลบางสร้อย อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี 20000

โทร. 038-282164, 038-285164 โทรสาร 038-790119

“...การที่จะมีต้นไม้ไปชั่วกาลนานนั้น สำคัญอยู่ที่การรักษาป่า และปลูกป่าบริเวณต้นน้ำ มีการปลูกป่าโดยไม้ยืนต้น และปลูกไม้พุ่มนั้น ราษฎรสามารถนำไปใช้ได้ แต่ต้องมีการปลูกทดแทนเป็นระยะ ส่วนไม้ยืนต้น จะช่วยให้อากาศมีความชุ่มชื้นเป็นขั้นตอนหนึ่งของระบบการให้ฝนตกตาม ธรรมชาติ ทั้งยังช่วยยึดดินบนเขาไม่ให้พังทลายเมื่อเกิดฝนตกอีกด้วย ซึ่งถ้ารักษาสภาพป่าไม่ได้แล้ว ท้องถิ่นก็จะมัวใช้ชั่วกาลนาน...”

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๐

ป่าจิง...ดอนอู่ ป่าสุญ...ดอนอวสาน